

SUMMARIES /
ZUSAMMDENFASSUNGEN /
SANTRAUKOS

DIVISION OF THE GDL HERITAGE AND THE CONCEPT OF THE „LITVA / LETUVA“ DISTINCTION

Alfredas Bumblauskas

The article is aimed at applying the paradigmatic conception of the development of historiography (J. Rüsen), which operates with the components of pragmatism, historicism and overcoming historicism, to the development of the historiography of the history of the Grand Duchy of Lithuania. Theories of historical consciousness and historical culture developed by the representatives of the German school of social history, which correlate with the conceptions of the „master narratives“ and „places of memory“, and provide the basis for multi-perspective methodology and the narratives determined by it, are attributed to the latter component.

The process, which can be referred to as a movement from ethno-centrist national paradigms of historiography towards liberal and multi-perspective paradigms, is taking place in all historiographies of the region of the Grand Duchy of Lithuania (GDL). The most representative examples are as follows: Edvardas Gudavičius' conception of Europeanisation and spontaneous Polonisation of the GDL in the historiography of Lithuania; J. Bardach's conception of subjectivity of the GDL in Polish historiography, H. Wisner's conception of „two Lithuanian nations“ and other „anti-imperialistic“ tendencies of historiography, which go back to the geopolitical and geocultural conceptions of J. Giedroyc; A. Filiushkin's project of overcoming the GDL division in the historiography of Russia; the dialogic attitude of V. Nasevich and others in the historiography of Belarus.

From the point of view of the starting positions the most radical change is taking place in the historiography of Lithuania because, unlike the historiography of Russia, Poland and even that of Belarus, whose national narrative formed on the basis of historical methodology, the „Baltophilic“ paradigm, that is, the pre-scientific paradigm of pragmatism, remains the essential component in this narrative in Lithuania. The situation of the historiography of Belarus is the most complicated one from the point of view of the possibility for change. On the one hand, it is only now that the process is going through the „national“ paradigm formation stage, and on the other hand, it still features a strong prevalence of the Moscow-centric paradigm of communist origin. This can account for the radicalism of the national Belarusian narrative, which brought to life the „Litva / Letuva“ distinction.

However, it is impossible to explain the „Litva / Letuva“ distinction by means of nationalism alone. It is necessary to further elucidate the links of this distinction with the political events of 1990–1991, which are related to the territorial claims (for Vilnius and Klaipėda) lodged by the USSR to Lithuania which was seeking independence and eventually declared independence. Also, it is necessary to see this distinction within the context of the geopolitical and strategic goals and tactics of Lithuania's neighbour to the east, which is known from the realities of 1920–1926. On the other hand, it is necessary to elucidate the links with the political conflict between Poland and Lithuania over Vilnius in 1920–1922, and on the whole, with the conflicts between the modern nations that appeared in the GDL region, as well as the links with Russia's de-polonisation and administrative policy of the 19th century.

SUSIVIENIJIMAS KAIP DEZINTEGRACIJOS PRIEŽASTIS.

DAR KARTĄ APIE LIETUVIŲ IR LENKŲ ISTORIJĄ

Henryk Wisner

Straipsnyje pabrėžiama, kad iki Lenkijos ir Lietuvos valstybės pabaigos išliko dviejų valstybių atskyrumas. Be to, ypač LDK atveju, išliko politinės tautos atskyrumas, pasireiškiantis savo valstybingumo gynimu. Kitas procesas, kuris apsprendė istoriją – tai Lenkijos ir Lietuvos valstybių bajoriškų tautų virtimas į lenkišką lenkų tautą. Po to, atsirado lietuvių tauta ir tik tada susiformavo Lietuvos lenkai. Vienos kartos laikotarpiu įvyko esminiai ir spartūs lietuvių savimonės pokyčiai.

Abipusio supratimo tarp padalintųjų nebuvo ir negalėjo būti. Tačiau iki esminės konfrontacijos buvo prieita tik tada, kai atgimė lietuvių ir lenkų valstybės, kadangi apie teritoriją, dėl kurios buvo kovota, buvo galvojama išimtinai savininko kategorijomis. Tikimasi, kad dabar visuomenėse, ypač tarp elitų, bus daugiau supratimo dėl to, kad gali būti savi dalykai, tačiau tuo pat pat metu jais galima dalintis su kitais, abipusiai praturtėjant ir kartu nė akimirkai nenustojant galvoti apie ateitį.

LIETUVOS DIDŽIOJI KUNIGAİKŠTIJA
ŠIUOLAIKINĖJE BALTARUSIŲ ISTORIOGRAFIJOJE*Genadz Saganovič*

Žlugus Sovietų Sąjungai, didžiausio dėmesio baltarusių istoriografijoje susilaukė LDK istorija. Iki 1995 m. mokslinių ir ypač populiariųjų publikacijų kiekis padvigubėdavo beveik kasmet. Apibūdindama LDK, suverenios Baltarusijos istoriografija neigė pagrindines sovietinės koncepcijos ideologemas ir paveldėjo XX a. trečiojo dešimtmečio baltarusių istoriografijos, sužlugdytos Stalino represijų laikotarpiu, pozicijas. LDK buvo vaizduojama taip pat ir baltarusių valstybe („baltarusių-lietuvių“), kuri vystėsi provakarietiška kryptimi ir siekė atsiriboti nuo Rusijos. Nepaisant šio mito nevienareikšmiškumo, jis sąlygojo baltarusių tapatybės sustiprėjimą ir baltarusių valstybingumo raidą. Įsitvirtinus A. Lukašenkos režimui, istorijos dėstymo srityje, kurią imta ideologiškai kontroliuoti, įsakmiai stiprinamas pažįstamas nuo sovietų laikų LDK kaip priešiškos baltarusių tautai valstybės įvaizdis. Tačiau masinėje savimonėje istorinis mitas apie LDK yra svarbiausias elementas, atsveriantis oficialiąją ideologiją ir Baltarusijos bei Rusijos reintegracijos politiką.

„KITA RUSIA“ RUSŲ ISTORIOGRAFIJOJE

Aleksandr Filiuškin

LDK diskursas užima svarbią vietą rusų istorinėje atmintyje. Žiūrėdama į šį lietuvišką „istorinės atminties veidrodį“ Rusija mato pati save. Tiesa, neretai LDK diskursas pasitelkiamas dėl politinės konjunktūros, tačiau LDK reikšmės ir vaidmens Rusijos istorijoje apmąstymai rutuliojasi kur kas sudėtingiau. Jų negalima paaiškinti vien noru pagrįsti primityvius ekspansinius valdžios siekius arba nusivylusios viduramžius siekiančia „Rusijos likimo“ alternatyva visuomenės demokratinio idealo paieškomis. Kur kas perspektyvesnė atrodo LDK diskurso genezės ir jos ryšių su tais Rusijos istoriografijos momentais, kai LDK įvaizdis būdavo pasitelkiamas siekiant patvirtinti tam tikrų asmeninių intelektinių bei dvasinių ieškojimų rezultatus, analizė. Kitaip tariant, LDK diskursas mažai tedomino rusų mintį, o tebuvo antrinis, išvestinis, iliustruojantis globalesnius ir pačiai Rusijai aktualius diskursus. Juos galima suskirstyti į keturias grupes:

- LDK agresyvumo diskursas: „Rusija – lietuvių okupacijos auka“;
- LDK istorinio pasmerktumo diskursas: LDK traktuojama kaip „istorinis nesusipratimas“, silpnai išsivysčiusi valstybė, bandžiusi paveržti iš Rusijos jos hegemoniją Rytų Europoje;
- Būtinybės užkariauti LDK diskursas: „Mūsų žemės!“; LDK čia traktuojama, kaip atsitiktinai atskilusi „visos Rusijos“ dalis;

„Tikrosios Rusios“ diskursas: LDK traktuojama kaip tobulesnis ir sėkmingesnis, palyginti su „Maskvos despotija“, socialinės bei politinės raidos modelis.

EIN NIVEAU DES LITAUISCHEN NATIONALBEWUSSTSEINS
AM ENDE DES 14. JAHRHUNDERTS

Edvardas Gudavičius

Die gegenteilige Zusammenstellung *wir-sie* bezeugt vielleicht am besten das ethnische Bewußtsein. Den Unterschied zwischen dem Volks- und dem Stammesbewußtsein bildet gar deutlich der erscheinende Begriff eines vom Volke beherrschten Siedlungsraumes – *des Landes*, was dem Stamme nicht kennzeichnend ist. Solchen Begriff erwarb ein Herrscher (der gestrige Stammanführer) des entstehenden Staates und seine nächste Umgebung, welche aus der Kriegsgefolge sich bildete. Das war ein Raum, in welchem diese Schicht ihre Macht ausübte und welcher ihr die Lebensmittel leistete. Die Treue dem Herrscher sicherte eine Angehörigkeit zu diesem Kreise, der Waffendienst – einen Beweis dieser Treue. Die Staatsbildung und –entwicklung bedeutete die Ausdehnung des Pflichten- und Abgabensystems, das Emporsteigen des Burgennetzes, die Einsiedelung der Vogte und ihrer Dienerschaft in diesen Burgen. Diese waltende Oberschicht und den Kriegsdienst ausübende Unterschicht hatte das ganze Land umfassende Gesichtskreis. Den Herrscher (einen König, später – einen Großfürsten) schauten sie als eine Verkörperung ihres Daseins und Wohlstandes an. Die Treue dem Großfürsten oder der herrschenden Dynastie galt als lobenswerte und erhabene Benehmen. Für diese Treue konnte man eine Belohnung erwarten.

Der Großfürst und sein nächster Umkreis äußerte sich in derselben Sprache, übte dieselben Sitten aus, seine Macht und Pracht ruhte sich auf derselben Weltanschauung auf die Dinge und die Taten. Ihr Land war dasselbe Litauen und sie waren Litauer. Litauen war aber nicht der Siedlungsplatz der litauischen Stämme (als solches blieb es nur für die arbeitende Bauernmehrheit): das war ein Gebiet, wo das Gebot des litauischen Herrschers galt. Das war eine politische Weltanschauung, gibt es aber ein unpolitisches Nationalbewußtsein? Die Frühe Monarchie war ein Gauebund, wo den Kriegsdienst leistende Mannschaft mit ihrer Gauburg verknüpft worden war und über diese Gaue die Hauptburg des Herrschers sich erhöhte. Es fehlte in der litauischen Machtsschicht ein wichtiger Bestandteil – die Geistlichkeit (*oratores*). Littauen der 13.-14. Jahrhunderte besaß nur ein Keimstädtepaar. Also bestand das damalige litauische Volkstum nur aus den Bauern (*rustici-laboratores*) und den Kriegern (*equites-bellatores*). Nur die letzten besaßen einen Nationalbewußtsein. Es fehlte diesem Bewußtsein ein Bestandteil der christlichen Gesinnung (*homines christiani, christifideles*).

THE RUTHENIAN LITURGICAL TRADITION AND THE RELIGIOUS IDENTITIES
IN THE RUTHENIAN LANDS OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA

Sergejus Temčinas

The paper discusses the role of the Ruthenians in the development of the religious identities which existed in the Ruthenian lands of the Grand Duchy of Lithuania in the 14th–18th centuries. Since the time of Kievan Rus', the Old Church Slavonic language (South Slavic in origin) was used in the Orthodox liturgical books of the Eastern Slavs, while the native East Slavic idiom was not accepted in this sphere. The situation changed completely when a large part of the Eastern Slavic territory was incorporated into the GDL: Ruthenian (East Slavic in origin) started functioning as the official language and became dominant in secular literature. At the same time the earliest liturgical texts written in Ruthenian were created. Unlike its use in the chronicles, this linguistic model never became a norm in the liturgical sphere, and its history (which remains poorly investigated) was different in each of the Orthodox, Protestant, and Uniate traditions. The paper presents the Orthodox Ruthenian liturgical literature of the GDL, including the contributions made to it by Catholics and Jews.

INTEGRATION OF THE ORTHODOX INTO THE SOCIETY
OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA IN THE 15TH–16TH CENTURIES

Genute Kirkienė

The issue of the union of the Church was resolved in a new way according to the conception proposed by O. Halecki: it was this historian who, having perceived the union of the Church in the Polish and Lithuanian states as a unique phenomenon and at the same time as a Europe-wide problem, assumed that the *universal* church union of Florence started to unfold in Lithuania in 1458 and turned into an entire process, which the author identified as a „rebirth“. The author completed this process in 1503.

Our investigation enabled us to consolidate O.Halecki's conception from several aspects: first of all, a new analysis of the text of Misaeli's letter showed that this was a complaint held by the orthodox believers who recognised the provision of the Church union of Florence regarding the self-will of Catholic bishops in realising the provisions of the union rather than the aspiration of the Church union. On the other hand, after 1503, more new phenomena concerning the process of the Church union than those previously discussed by O. Halecki appeared.

The investigation showed that the process of the *universal Church union* noted by O. Halecki in 1458–1503 was realised in the GDL seeking another model for the Church union, whose subjects were representatives of the Catholic camp. This could be conditionally named as the process of the *informal local Church union* in which subjects of the Catholic camp dominated: the Pope, the ruler, Catholic bishops and the bernardines. During the period of rule under Aleksandras, the aspiration of the orthodox camp was to heighten the realisation of the *universal Church union*, the initiator of which was Kiev Metropolitan J. Bulgarinovičius. Furthermore, the model of the Church union of Jonas Sapiega was proposed, which sought to create a universal unity prayer house for the communities of both confessions in Ikažn. This model could be regarded as an attempt to find a compromise between the believers of both communities and to relate it to the models of the *local* Church union informally realised by the Catholic camp.

ŽYDŲ KULTŪRINIAI RYŠIAI SU LIETUVOS DIDŽIAJA KUNIGAIKŠTIJA

David Katz

„Žydiškosios Lietuvos“ ir „Lietuvos žydo“ sąvokos yra tvirtai įsišakniję moderniojoje jidiš ir hebrajų literatūroje nuo antrosios XIX a. pusės. Į klausimus apie šių sąvokų kilmę, amžių ir turinį iki šiol nėra atsakyta. Dažnai dėmesys skiriamas terminui *Litvakas* ir įvairioms jo tautosakinėms, religinėms, ir etnografinėms prasmėms. Šiame darbe įrodinėjama, kad pastarasis terminas yra palyginti naujas, semantiškai įvairialypis, naudojamas tik tam tikroje teritorijoje ir tik Lietuvos žydijos atstovų, ir atsirado kaip menkinamasis epitetas, kurį savo kalboje vartojo ne Lietuvos (Lenkijos, Ukrainos) žydai.

Tokią klasikinės žydiškosios civilizacijos sąvoką, kaip Lietuvos Didžioji Kunigaikštija, galima tirti atidžiai skaitant išlikusius hebrajų ar aramėjų kalbų tekstus. Nuo XV a. sąvoka *Lito* (jidiš kalba tariama *Litv*; moderniojoje hebrajų kalboje ir anglų kalboje *Lita*) randama rabinų raštuose. Gilinantis į XVI ir XVII a. rabinų tekstus aptinkame aiškiai suvokiamą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sąvoką ir išplitusią terminiją, kuri siejama su specifiniu pačios LDK terminu.

Papildant istorinį metodą, straipsnio autorius pasitelkia retrospekcinis lingvistinius duomenis, kuriuos per pastaruosius du dešimtmečius surinko ekspedicijų metu po paskutiniųjų lietuviškos jidiš (šiaurės rytų) tarmės gimtakalbių gyvenamąsias vietas Baltarusijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Šiaurės rytų Lenkijoje ir Šiaurės rytų Ukrainoje. Empirinis tyrimas rodo, kad būdvardis (ir tautovardis) *Litviš* paplitęs tarp vietinių gyventojų didelėje teritorijoje nuo Baltosios iki Juodosios jūros, kas rodo iš senovės laikų išlikusią šių kaimyninių teritorijų lietuviškosios jidiš tarmės gimtakalbių tapatybę. Teritorija, kurioje buvo kalbama *Litviš* (lietuviškoji jidiš kalba), driekiasi nuo Baltijos iki Juodosios jūros. Ši teritorija labiausiai sutampa su tam tikrais istoriniais periodais buvusiomis LDK teritorijos sienomis, kai šia kalba buvo kalbama „visoje“ ir „tikrai“ LDK teritorijoje.

WAS THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA AN EMPIRE?

Zenonas Norkus

The article discusses the question that was raised recently by a number of prominent Lithuanian historians and publicists. Although the idea that the Grand Duchy of Lithuania (GDL) was an empire is absurd from the standpoint of hermeneutical-historicist methodology consequently applied (how can the GDL be called an „empire“ if it failed to become a kingdom?), this question makes sense if asked from the standpoint of social scientific history and comparative literature. Within this standpoint, the author draws the distinction between two approaches as to how empires and imperialism can be conceptualized: the generalizing approach and an ideally typologizing approach. The main ideas in contemporary empires and imperialism studies are presented, with special attention being paid to the conceptions of Michael Doyle, Thomas J. Barfield and those of the „England School“ in the contemporary theory of international relations. Using these ideas and the historiography of the GDL, the author seeks to answer the following questions: was the GDL an empire and what are the reasons for an answer in the affirmative; what kind of empire was the GDL, and into what kind of polity was it transformed? The author describes the GDL as a secondary patrimonial vulture empire (as proposed by Th. J. Barfield) that was transformed into a federative one-estate monarchy displaying some characteristic features of an empire until the very end of its independent existence in 1569.

KOKIA BUVO „LITVAKO“ SAMPRATOS KILMĖ?
LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTIJOS PALIKIMAS

Antony Polonsky

XIX a. pabaigoje „Litvako“, LDK žydo, samprata išplito visame žydų pasaulyje. Litvakas pasižymėjo kaip griežtas misticizmo oponentas, racionalistas, radikalas, žmogus, savitai vartojantis jidiš kalbą, ir šaltos, šiaurinės šalies gyventojas, turintis įpročius, atitinkančius to krašto bruožus. Šiame straipsnyje siekiama analizuoti tokio įvaizdžio atsiradimą. Tvirtinama, kad XVIII a. pabaigoje LDK žydų situacija iš esmės nesiskyrė nuo Lenkijos žydų padėties. Specifinių bruožų turinčio „Litvako“ įvaizdžio atsiradimas yra greičiau XIX a. rezultatas. Tuomet padidėjo žydų mobilumas Rytų Europoje ir jų kontaktai. Tai kartu paskatino religinius ginčus tarp išplitusių chasidų ir mitnagetų, pabrėžiančių Toros svarbą ir priešiškę karštai misticizmo praktikai. Kartus Lietuvoje atsirado ir nuosaikesnė chasidizmo forma – Habad judėjimas. Kita veiksnys, formavęs „Litvako“ tapatybę, buvo Haskalos savitumas Lietuvoje, pabrėžiančios hebrajų kalbos ir tradicijos reikšmę. Pagaliau, nesant šiame regione vieningos dominuojančios nacionalizmo formos, čia stiprėjo žydų autonominė savimonė, visų pirma Sionizmas. Be to, ekonomiškai atsilikusiam regione, kuris XIX a. nepatyrė bent kiek spartesnės pramoninės raidos, išaugo socializmo judėjimas, ypač Bundas.

EINE STUDENTISCHE GESTALTUNG DER ETHNISCHEN IDENTITÄT
VON SIMONAS DAUKANTAS

Edvardas Gudavičius

„Die Taten der alten Litauer und Sameiten“ hat S. Daukantas im Jahre 1822 abgeschlossen. So wurde sein erstes historisches Werk während seiner Studienjahre in der Vilniusser Universität gereift und beendet. Diese Lehranstalt war damals ein Teil des Bildungssystems des russischen Reiches, hörte aber nicht auf auch als ein Bestandteil des europäischen Aufklärungs- und Wissenentwicklungskreises zu verweisen. S. Daukantas lernte sich bei den berühmten Professoren J. Lelewel, I. Daniłowicz, G.E. Groddeck, I. Oldakowski, I. Onacewicz, A. L. Cappelli, welche eine ausgezeichnete Umgebung der Humanitätswissenschaften geschaffen hatten. In der Lehrjahre von S. Daukantas wetteiferte in der Universität die traditionelle Aufklärungs- und Naturrechtsrichtung des Wissens mit den Ideen des Kernvolkstums und des Nationalrechts der historischen Rechtsschule, was den paradigmatischen Kampf zwischen der als eine Wissenschaft sich bildenden Historiographie und der verteidigenden ihre Vorherrschaft Historiosophie abspiegelte. Dieser Kampf diskreditierte die Weltgeschichte als eine Historiographieart und räumte den Weg der Nationalgeschichte. Es ist möglich über den mindestens indirekten Einfluß des Kritizismus von J.G. Fichte zu sprechen, woraus die Teilung der sich bildenden historistischen Geschichtswissenschaft in den aposteriorischen (die Tatsachenbeschreibung) und den apriorischen (die Feststellung der Stufen der historischen Entwicklung) Zweig folgte, das eine Hilfe dem Empirismus leistete. Darum behauptete sich die Quellenkritik als solche. In dieser Richtung übte besonders I. Daniłowicz eine positive (leider die ungenügende) Wirkung aus. Von der anderen Seite muß man über die Auswirkung eines Lehrlings der Königsberger Universität und Burschenwesensträgers der deutschen Studenten I. Onacewicz sprechen. S. Daukantas hat einen mäßigen Einfluß des ersten und einen großen des anderen Professoren erfahren. Der junge Magister verabschiedete sich mit der Hochschule als ein mittelmäßiger Schüler von I. Daniłowicz, ein guter von G.E. Groddeck und als ein Junger von I. Onacewicz.

Die letzte, entstandene in den 20-ten Jahren des 16. Jahrhunderts, Redaktion der litauischen Chroniken leitete die Herkunft der Litauer von den römischen Ankömmlingen ab und erzählte über eine Reihe der phantastischen Herrscher bis zu den realen Ereignissen des 14. Jahrhunderts. Dieses Schema ging in das Geschichtsbuch der Renaissance von M. Strykowski und des Baroks von A. Kojelavičius über, dann wurde von A. Schlözer in seine „Weltgeschichte“ übertragen. Von der Fachliteratur konnte S. Daukantas die Auskunft der deutschen und russischen Chroniken nur durch den Bericht von A. Kotzebue und N. Karamsin anwenden. Paradigmatisch gehörten diese Werke dem Historismus nur wegen ihrer Chronologie und nicht wegen ihres Niveau. Also verblieben die phantastischen Fürsten in dem Werke von S. Daukantas, was sein historiographisches Wert gar verminderte. Das gute Kentnis der antiken Geschichte erlaubte ihm doch etwas gläublicher (in Vergleichung mit den Römern) die Szythen und die Heruler als die litauischen Ahnen vorzustellen. Das im Werdegang des Historismus entstehende romantische Volksmuster war zweierartig: das sich geschichtlich entwickelndes Kernbauertum (die Grundidee von J. Möser, übernommene durch die historische Rechtsschule) und das eroberte doch unbezwungene und schöpferische Volkstum, welches endlich seine Eroberer überwältigt hatte (die Grundidee der Aufklärung, überleitete von E.J. Sieyès und entfaltete von A. Thierry). Der Zustand des zeitgenössischen litauischen Volkes war traurig: die litauischsprechende Bauernschaft befand sich in der Leibeigenschaft des polonisierten Adels und das Land gehörte dem russischen Reich. Für S. Daukantas taugte von jenen Mustern keines. Die russische Herrschaft störte hier nicht: das war eine äußere und aufgezwungene Erscheinung. Der Schwerpunkt der Anpassung lag anderwärts: bis zu der russischen Herrschaft ist das Großfürstentum Litauen bestanden, Litauen hat keine polnische Eroberung erfahren, in Litauen hieß aber der Herr ein Pole und der Untertan ein Litauer.

In der Einleitung hat S.Daukantas eine subtile historiosophische Lösung dieser Frage gefunden: die Union Litauens mit Polen war eine ungleiche historische Entwicklung, wo die Polen ihre Kultur und ihre Sprache gepflegt und gehegt hatten, den Litauern aber solche Möglichkeit entnommen wurde. Darum wurde ihr Adel polnischsprechend und–denkend. So fand man einen Sündenbock um den geschichtlichen Rückstand Litauens zu entschuldigen, was zu der Erinnerung zu den barbarischen Eroberer aus den Wäldern Germaniens von E.J. Sieyès führte. Die niedere Schicht des litauischen Adels (besonders in dem Sameitenlande) hatte, die polnische Sprache benutzend, noch nicht das litauische Nationalbewußtsein verloren. Diese Schicht fühlte sich als ein selbstständiges anderes polnisches Volk (= Litauer). S.Daukantas gehörte dem Studentenkreis der Sameiten, fühlte sich aber, seiner bäuerlichen Herkunft nach, kein Pole überhaupt. In seinem ersten Werk „vertrieb“ er „den anderen Polen“ aus der litauischen Geschichte.

REFLECTIONS ON THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA IN LITHUANIA
IN THE 19TH AND EARLY 20TH CENTURIES*Šarūnas Liekis*

Although modern national movements of the Lithuanians, Poles, Belarusians and Ukrainians in the 19th century were born in the same area of the former Polish-Lithuanian Commonwealth territories, the paths of the new nations very quickly diverged, radically departing from the old Polish, Lithuanian or Ruthenian nobility-based identities. The manifestations of the new identities first took place among the Polish-Lithuanian emigrants in Western Europe. The new Polish identity that was first to emerge from the remnants of the Commonwealth was later followed by „the new” Lithuanian, Belarusian and Ukrainian identities.

The new Lithuanian identity based on popular culture and the language of the Baltic language family had a complex and difficult relationship with then old Lithuanian identities in the Grand Duchy of Lithuania and radically departed from the traditional nobility culture and values, and the dominant Polish language. The old, modern and future Lithuanian identities finally retreated in the first quarter of the 20th century in the Independent Republic. The Grand Duchy of Lithuania and its imagery remained of secondary importance in the context of the modern Lithuanian identity of the Interwar Republic.

THE CONTEXT OF REALITY AND THE UNDERSTANDING OF MYTHOLOGY
IN THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA BY THE LITHUANIAN JEWISH COMMUNITY

Jurgita Šiaučiūnaitė-Verbickienė

Although academic Jewish historiography and the fixation of historical community events have attracted the attention of researchers, the local processes of those events and their influence on the development of self-consciousness in the Jewish community has only been explored to a rather small extent, especially in the context of Eastern Europe. This article aims to find the divide between the real day-to-day conditions in the GDL, its evaluation in contemporary texts and images of the mythologized past or its segments in later generations of Jewish communities. The chronological beginning of the analysis of this issue was determined by the earliest known sources (since the second half of the 16th century) that were necessary to lend the topic to adequate investigation; the closing limit is the Holocaust. The associated trauma was the turning-point that influenced the very telling of and, in a qualitative sense, the variety of emotionally colorful diversions of Jewish imagery from the past, the varied interpretations and their relevance under new conditions. Sources of various character were used in the research community's internal documents, memoirs of people of Jewish origin, fiction, and the historiography of the second half of the 19th century to the early 20th century.

LIETUVIŲ TAUTINĖS TAPATYBĖS FORMAVIMASIS 1800–1863 M.:

LDK POLITINĖ TRADICIJA, „IMPERINIS PATRIOTIZMAS“ IR RUSAS KAIP „KITAS“

Grigorijus Potašenko

Lietuvių tautinės tapatybės formavimasis šiame straipsnyje nagrinėjamas nauju aspektu. Pagrindinis klausimas: koks buvo Rusijos įvaizdis XIX–XX a. lietuviškos tapatybės formavimosi ankstyvojo periodo metu. Be to, analizuojama tai, kaip lietuviškos (etninės) tapatybės susidarymas buvo įtakojamas rusiško „Kito“. Dichotomija „Aš/Kitas“ gali padėti geriau suvokti kolektyvinę tapatybę. Daroma išvada, kad jau ankstyvajame nacionalistiniame lietuvių diskurse Rusija suvokiama kaip aiškiai fiksuojamas „Kitas“, kurio politinis viešpatavimas buvo Lietuvos užkariavimo rezultatas. Ši Rusijos kaip istoriškai ir politiškai „Kito“ ir, be to, Lietuvos užkariautojo reprezentacija viešpatavo XX a. ir fragmentiškai išlieka šiuolaikiniame lietuvių nacionalistiniame diskurse. Kartu lietuviškasis Rusijos kaip užkariautojos įvaizdis buvo „barbaro prie vartų“ vaizdinio (iškilio XIX a. strateginiame diskurse) variacija europietiškoje tapatybėje. Šalia to, priklausomai nuo Abiejų Tautų Respublikos prijungimo prie Rusijos vertinimo, buvo bandoma sukurti įvairius bendradarbiavimo tarp Lietuvos visuomenės ir Rusijos valdžios modelius: vieni pabrėžė lietuvių socialinių ir kultūrinių interesų gynimo svarbą, o kiti iškėlė gilesnės integracijos rusiškoje visuomenėje mintį.

LIETUVIAI IR LIETUVOS ISTORIJA XIX A. RUSŲ GROŽINĖJE LITERATŪROJE

Pavel Lavriniec

Straipsnyje nagrinėjama mažai ištirtą lietuvių ir LDK istorijos įvykių bei veikėjų vaizdavimo dėsningumus rusų rašytojų dramos, poezijos ir prozos kūrinuose temą, taip pat Lietuvos temos rusų literatūroje sąsajas su viešpataujančia carinėje Rusijoje ideologija, oficialia istoriografija bei romantizmo estetika. XIV–XVII a. Lietuva vaizduojama A. Bestuževo-Marlinskio, N. Durovos, N. Kukolniko romanuose, P. Kukolniko eilėraščiuose kaip svetimas egzotiškas kraštas, savito gyvenimo būdo, ypatingo pagoniškojo tikėjimo, specifinės socialinės struktūros šalis. Viduramžių Lietuvos egzotiškumą akcentuoja žmonių ir dievų vardai, svetimkalbiai vietovardžiai ir realių pavadinimai. Mūšiai ir pilių užpuolimai, keisti papročiai ir mįslingos apeigos, avantiūriniai pabėgimai, klastingi pagrobimai, žynių intrigos susideda į įspūdingą tolimos praeities vaizdą. Rusų literatūroje ypatingas dėmesys skiriamas herojiškiesiems kovų su kryžiuočiais laikams, to meto įvykiams ir valdovams nuo Gedimino iki Vytauto. Lietuvos valdovai siejami giminystės ryšiais su rusų kunigaikščiais, Lietuva ir ypač sostinė vaizduojamos gausiai apgyvendintos rusais ir buvusios stiprioje stačiatikių kultūros įtakoje. Kitas svarbus rusų rašytojams lietuvių istorijos laikotarpis yra Lietuvos krikštas, vertinamas kaip protėvių tikėjimo atsižadėjimas, kultūrinio tapatumo ir politinio savarankiškumo praradimas, bei priešiškos lenkų civilizacijos išsigalėjimas. Kurdami daiktišką senovės Lietuvos paveikslą, rusų rašytojai naudojos daugeliu įprastų „senovės“ kolorito detalių: lietuvius apvengę kailiais, žemaičius apginklavo kuokomis, nurodė kraštą esant gausiai apaugusį miškais su šventomis giriomis ir fantastiškais šventyklomis. Senovės lietuvių vaizdavimas kaip bemaž laukinius sieja egzotiškumą su artumu gamtai, gyvenimo paprastumu, jausmų natūralumu, kartu pabrėždamas istorinę distanciją.

TEKSTŲ AUTORIAI

Alfredas Bumblauskas – profesorius, habilituotas mokslų daktaras (HP),
Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Kultūros istorijos
ir istorijos teorijos katedra

Aleksandr Filiuškin – docentas, daktaras, Sankt-Peterburgo valstybinio universiteto
Istorijos fakulteto Slavų ir Balkanų šalių istorijos katedra (Rusija)

Edvardas Gudavičius – profesorius, habilituotas mokslų daktaras (Vilnius)

Dovid Katz – profesorius, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Kultūros istorijos ir istorijos teorijos katedra, Vilniaus Jidiš institutas

Genutė Kirkienė – daktarė, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Kultūros istorijos ir istorijos teorijos katedra

Zenonas Norkus – profesorius, habilituotas mokslų daktaras (HP),
Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Sociologijos katedra

Pavel Lavrinec – docentas, daktaras, Vilniaus universiteto
Filologijos fakulteto Slavistikos katedra

Šarūnas Liekis – profesorius, habilituotas mokslų daktaras (HP),
Mykolo Romerio universiteto Politikos mokslų katedra,
Vilniaus Jidiš institutas

Antony Polonsky – profesorius, Brandeis universitetas (JAV)

Grigorijus Potašenko – docentas, daktaras, Vilniaus universiteto
Istorijos fakulteto Kultūrinių bendrijų studijų centras

Genadz Saganovič – profesorius, daktaras,
Europos humanitarinis universitetas (Vilnius)

Jurgita Šiaučiūnaitė-Verbickienė – daktarė, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Kultūrinių bendrijų studijų centras

Sergejus Temčinas – profesorius, habilituotas mokslų daktaras,
Lietuvių kalbos institutas (Vilnius)

Henryk Wisner – profesorius, habilituotas mokslų daktaras,
Lenkijos mokslų akademijos Tadeušo Manteufflo (Tadeusz Manteuffl) vardo
Istorijos institutas

LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTIJOS
TRADICIJA IR PAVELDO „DALYBOS“

Leidinį sudarė *Alfredas Bumblauskas, Šarūnas Liekis, Grigorijus Potašenko*

Mokslinis redaktorius *Grigorijus Potašenko*

Kalbos redaktoriai *Birutė Ilgūnienė, Larisa Lavrinec*

Viršelio dailininkė *Audronė Uzielaitė*

Išleido Vilniaus universiteto leidykla
Universiteto g. 1, LT-01122 Vilnius
El. paštas: info@leidykla.vu.lt

Spausdino AB „Aušra“
Vytauto pr. 23, LT-44352 Kaunas